

УДК 378.035:316.772.4]:355.095.5

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2025.35.331126](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2025.35.331126)

АНДРІЙ КРАВЧЕНКО

ORCID: 0009-0005-0065-0876

Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

СУКУПНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті автор представляє сукупність педагогічних умов формування комунікативної взаємодії курсантів військового закладу вищої освіти як важливої складової формування майбутнього офіцера-професіонала. Розкрито значення сформованого педагогічно-доцільного комфортного військового середовища, діяльність командирів та викладачів від першого дня первинної військово-професійної підготовки. Підкреслено важливість вибудови високоморальних виховуючих взаємовідносин, які спираються на вимоги загальновійськових статутів Збройних Сил України та закономірності розвитку особистості військовослужбовця. Визначено, що при формуванні комунікативної взаємодії курсантів військового закладу вищої освіти особливе місце відіграють педагогічні умови дидактичного процесу, так як навчання є одним із провідних видів діяльності учасників навчального процесу.

Ключові слова: курсант, командир, викладач, комунікативна взаємодія, військовий заклад вищої освіти, педагогічні умови

Постановка проблеми. Формування комунікативної взаємодії курсантів у вищому військовому навчальному закладі передбачає внесення конструктивних змін до первинної професійної підготовки, що зумовлено необхідністю модернізації системи навчання і виховання майбутніх офіцерів Збройних Сил України, вдосконалення компетентності командирів та науково-педагогічних працівників військового навчального закладу, наповнення їхньої практичної діяльності гуманним інноваційним змістом.

Більшість офіцерів військового закладу вищої освіти в своїй професійній діяльності застосовують переважно загальні методи та використовують масові заходи виховної роботи, не зважаючи на соціальні зміни та вимоги часу, без урахування індивідуальних потреб і прагнень курсантів. Командири та викладачі не підготовлені до педагогічно доцільного здійснення і проектування розвитку системи відносин курсантів, їхньої професійної і міжособистісної взаємодії. Це призводить до значних прогалин у навчально-виховній роботі, коли головна увага приділяється лише підтриманню зовнішньої авторитарної військової дисципліни, не завжди враховуючи внутрішню сферу в формуванні військового фахівця. Відсутність професійних психолого-педагогічних знань щодо комунікативної взаємодії призводить до зниження загального рівня вихованості та навченості курсантів, а також зумовлює формування неправильного уявлення про подальшу професійну діяльність у військах.

Виникає необхідність вивчення педагогічних умов формування комунікативної взаємодії курсантів військового закладу вищої освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Під час дослідження педагогічних умов формування комунікативної взаємодії курсантів ми враховували основні положення теорії колективу, сформульовані С. Шацьким, А. Макаренком, В. Сухомлинським, які пройшли через практику В. Сороки-Росинського, С. Риверса, Н. Шульмана, І. Іванова, В. Караковського, О. Захаренка та ін. Це положення про головні етапи розвитку колективу, про створення і розвиток традицій у ньому, про систему перспективних ліній, мажорний настрій, символіку, свідому дисципліну й ін.

Комунікативна взаємодія курсантів у первинній професійній підготовці вивчалася нами в контексті досягнень вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки, у філософському та психологічному вимірах (В. Андрущенко, М. Бахтін, В. Біблер, О. Бодальов, М. Варій, Л. Виготський, Н. Дем'яненко, В. Мясіщев, Л. Рубінштейн, Б. Теплов, Р. Штайнер, Ф. Тетлок, П. Якобсон та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Педагогічна практика службової діяльності по формуванню комунікативної взаємодії у курсантських підрозділах засвідчує, що недостатньо вивченими залишаються: поетапний процес формування комунікативної взаємодії у навчальних групах курсантів, комплекс умов успішного здійснення комунікативної взаємодії у військових закладах вищої освіти, а також сукупність об'єктивних і суб'єктивних педагогічних умов формування комунікативної взаємодії у первинній професійній підготовці та ін.

Мета статті полягає в розкритті сукупності педагогічних умов формування комунікативної взаємодії курсантів військового закладу вищої освіти.

Завдання статті полягає у тому, щоб проаналізувати сутність комунікативної взаємодії курсантів у військовому закладі вищої освіти; визначити сукупність педагогічних умов, що впливають на процес

формування комунікативної взаємодії; обґрунтувати значення педагогічних умов у формуванні комунікативної взаємодії у процесі первинної професійної підготовки військового закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Важливими психолого-педагогічними умовами процесу формування комунікативної взаємодії курсантів військового інституту у ході первинної професійної підготовки є позитивно спрямоване суб'єкт-суб'єктне спілкування курсантів між собою, командира і курсанта, викладача і курсанта, вміння сформувати комфортне соціальне середовище та вибудовувати взаємини не лише на раціональному, але й чуттєво-інтуїтивному рівні.

Вплив соціального середовища на особистість курсанта, його подальший розвиток не однобічний, він відбувається через мікросередовище конкретного підрозділу. Безпосереднє соціальне середовище є сполучною ланкою між особистістю і суспільством.

- На думку В. Ягупова (Ягупов, 2020, с. 527), особливостями соціального середовища є:
- рівень і характер можливостей для самоактуалізації та самореалізації, прояви індивідуальних здібностей і творчого потенціалу особистості;
- рівень єдності й цілісності складових елементів;
- рівень рівномірності розвитку різних елементів і сфер соціального середовища.

У процесі формування комунікативної взаємодії педагогічно доцільно визначена сукупність методів, прийомів і засобів реалізації виховного впливу повинна спиратися на особливості конкретної педагогічної ситуації та почуття, думки і мотиви поведінки курсантів, якими вони керуються при цьому. Тому для вибору необхідного педагогічного інструментарію постає потреба попереднього діагностування характеру і душевного стану курсанта, провести психолого-педагогічний аналіз його поведінки і вчинків у тісному взаємозв'язку з індивідуально-психологічними рисами особистості.

Практика переконливо доводить, що формування комунікативної взаємодії у військовому колективі базується на створенні й розбудові виховуючих відносин. Адже саме педагогічно доцільні, високоморальні, гуманні виховуючі стосунки, за визначенням А. Бойко, сприяють поглибленню демократії, утвердженню нових вимог до кадрів і вирішенню завдань перебудови системи освіти (Бойко, 1996, с. 25). Вважаємо, що це твердження цілком справедливе й для системи професійної підготовки у військовому закладі вищої освіти, оскільки така взаємодія "забезпечує активний саморозвиток особистості кожного учня" (Бойко, 1991, с. 31-32), а отже, за аналогією, й курсанта військового інституту, — а це одне із головних завдань реформування військової освіти в Україні. Виховуючі відносини — важлива педагогічна умова забезпечення не тільки всебічного розвитку, а й саморозвитку особистості. Формування виховуючих відносин спирається на закономірності розвитку особистості, тому науковий доробок педагогів і психологів із проблем відносин, діяльності й спілкування мають особливо важливе значення і сьогодні.

Цілеспрямована організація процесу формування комунікативної взаємодії у військовому колективі, особливо впродовж первинної професійної підготовки, неможлива без урахування типів виховуючих стосунків. При цьому спираємося на класифікацію, розроблену й теоретично обґрунтовану А. М. Бойко, за якою виховуючі відносини систематизовано: 1) за змістом навчально-виховної діяльності (*гармонійно-творчий, гармонійно-репродуктивний, обмежено-евристичний, однобічно-репродуктивний*), а також небажані типи — *ситуативний та конфронтаційний*); 2) за способом формування (*вербально-інформаційні, вербально-організаційні та організаційно-практичні*); 3) за організацією взаємодії (*фронтально-групові, диференційно-колективні, індивідуально-колективні*); 4) за семантикою, з урахуванням емоційно-вольової сфери вихователя (перша група: *оцінювально-вольові, оцінювально-захисні, оцінювально-доганні*; друга група: *об'єктивно-оцінювальні, оцінювально-регулюючі, оцінювально-порівняльні*; третя група: *оцінювально-стимулюючі, оцінювально-надихаючі, оцінювально-конструктивні*); а також 5) за характером стосунків (*наступальні, офіційно-авторитарні, взаємоповажливі, поважно-вимогливі, дружньо-довірливі, взаємоповажні*); 6) за метою і спрямованістю взаємодії (*формальні, неформальні, особистісно спрямовані*) (Бойко, 1991, с. 109). У процесі виховання особистості у військовому колективі, формування позитивно спрямованої комунікативної взаємодії між курсантами орієнтуємося на стосунки вищого рівня й намагаємося не допускати відносин негативного типу.

У педагогічній діяльності офіцера-вихователя військового інституту є урахування можливих рівнів функціонування виховуючих взаємин (*співпідпорядкування, співробітництво, співтворчість*). При цьому потрібно пам'ятати, що *співробітництво* — "це взаємодія, яка спирається на співпідпорядкування, але при якій учитель і учні об'єднані як рівноправні партнери спільним діалогом, спрямованим на диференційовано-колективні форми взаємодії" (Бойко, 1991, с. 125-126).

При формуванні комунікативної взаємодії курсантів у період первинної професійної підготовки особливе місце ми відводили дидактичному процесу. Сьогодні у педагогічній літературі охарактеризовано низку педагогічних умов, які визначають комунікативні відносини у дидактичному процесі закладу вищої освіти.

На наш погляд, дидактичну взаємодію курсантів, командирів і викладачів військового закладу вищої освіти у процесі взаємного навчання правомірно розглядати як необхідну складову формування комунікативної взаємодії. Таким чином, взаємне навчання в раціональному поєднанні з традиційними формами та методами організації навчального процесу у військовому інституті здатне розв'язати низку дидактичних і виховних завдань стосовно формування комунікативної взаємодії курсантів. Означене дає

можливість уважати взаємне навчання курсантів одним із засобів підвищення ефективності процесу навчання у військовому інституті загалом. Спираючись на такий науковий підхід, вважаємо, що ефективність формування комунікативної взаємодії у період первинної професійної підготовки можна підвищити шляхом застосування взаємного навчання, якщо забезпечити такі педагогічні умови:

1. Врахування показників сумісності та згуртованості при попередньому комплектуванні курсантського колективу.
2. Створення позитивних передумов спілкування курсантів на основі вивчення характеру їх міжособистісних відносин і стилю взаємин у період первинної професійної підготовки.
3. Поєднання взаємного навчання з традиційними формами і методами організації навчального процесу (фронтальною, груповою, парною, самостійною роботою).

При формуванні комунікативної взаємодії у ході навчально-виховного процесу необхідно враховувати, що між курсантами, командирами та курсантами, викладачами та курсантами постійно відбувається мовленнєва взаємодія, під час якої курсант повідомляє своє бачення з того чи іншого приводу, виявляючи власне ставлення й особистісну позицію. Якщо вони необ'єктивні чи антисоціальні, то командир, викладач зобов'язані нейтралізувати їх. Однак, як свідчить практика, це вдається не кожному офіцерові. Тому пропонуємо офіцерам рекомендації, перевірені практикою, якими, на наш погляд, варто керуватися під час аргументації заперечень:

- заперечуйте переконливо й водночас спокійно;
- для заперечення наводьте факти, визнані й сприйняті курсантом;
- не залишайте без уваги сильних доказів, але, заперечуючи, не слід спиратися на аргументи курсанта;
- не потрібно доводити, коли можна просто не погодитись.

Спираючись на проаналізовані наукові джерела (Бойко, 1991; 1996) та досвід власної практичної діяльності, у військовому інституті нами запропоновані такі правила переконування:

- центральна думка мусить увесь час повторюватись під час доказу або переконування;
- від початку треба визначити й відкинути сумнівні докази. Не можна допускати наведення у якості доказу хибних аргументів;
- у формі вираженого, прихильного міркування слід постійно наводити аргументовані приклади;
- у жодному разі не можна ігнорувати нерозв'язані суперечності;
- докази потрібно наводити по чергово, неухильно поглиблюючи кожен нарізно.

Ефективність роботи з формування комунікативної взаємодії залежить також від уміння командирів, офіцерів виховних структур застосовувати у практичній діяльності теоретичні положення щодо формування військового колективу, стадій його розвитку, оцінити виховний вплив військової спільноти на кожну особистість. На жаль, досвід засвідчує, що тільки поодинокі командири-вихователі виходять за формальні межі навчально-виховної діяльності, глибоко вивчаючи інтереси, схильності, цінності, міжособистісні взаємовідносини між курсантами.

У процесі проведення первинної професійної підготовки доцільно застосовувати методи педагогічного дослідження, проводити комплексне, поглиблене вивчення особистості кожного курсанта на основі біографічних матеріалів, що доповнювалися актуальними даними про поведінку, взаємовідносини в колективі, про результати діяльності (успішність, виконання обов'язків військової служби та ін.).

Аналіз наукових праць видатних педагогів та власний досвід педагогічної діяльності у військовому закладі вищої освіти дозволяє визначити основні педагогічні умови формування комунікативної взаємодії курсантів у період первинної професійної підготовки, а саме:

- 1) об'єднання всіх курсантів спільною навчально-виховною метою і зацікавленість у досягненні загального кінцевого результату;
- 2) створення для курсантів у процесі спільної навчально-виховної діяльності не тільки можливостей для формальної взаємодії один із одним, а й для спілкування у неформальній атмосфері;
- 3) поєднання особистісних інтересів окремих курсантів зі спільними цілями колективної життєдіяльності;
- 4) сприяння всім членам військового колективу у взаємному пізнанні індивідуально-психологічних якостей і запитів кожного;
- 5) встановлення єдиних моральних вимог у межах військового навчального колективу, формування й підтримка позитивного морально-психологічного клімату з метою врегулювання формальних і неформальних стосунків;
- 6) комплектування навчальних груп на основі врахування психологічної сумісності курсантів;
- 7) сприяння виникненню в середовищі курсантів військових традицій, бойового братерства, взаємодопомоги і спільної відповідальності;
- 8) проведення моделювання спільних дій курсантів вищого військового навчального закладу в екстремальних ситуаціях;
- 9) установлення атмосфери взаємної поваги і підкреслювання значущості думки кожного курсанта, створення позитивних настроїв у групі;

10) забезпечення своєчасної й доброзичливої реакції курсантського колективу на зміни морально-психологічного стану окремих курсантів, на особисті досягнення й труднощі кожного.

При формуванні комунікативної взаємодії курсантів упродовж первинної професійної підготовки враховували й об'єктивну можливість установа між ними різноспрямованих стосунків (як позитивних, так і негативних), які визначаються багатогранністю кожної особистості й багатоаспектністю можливих зв'язків із оточуючими. Тому наявність неформальних стосунків між курсантами вважаємо чинником, що безпосередньо впливає на якість комунікативної взаємодії курсантів військового закладу вищої освіти. Ці взаємини, як і формальні, потребують своєчасної й усебічної педагогічної діагностики й науково обґрунтованої корекції.

Отже, від першого дня первинної професійної підготовки ми можемо передбачити, які саме неформальні зв'язки встановлюватимуться між курсантами вищого військового навчального закладу: позитивно спрямована комунікативна взаємодія забезпечує позитивний характер неформальних стосунків, а негативно спрямована — призводить до ризику виникнення неформальних зв'язків, які перешкоджатимуть високому рівню навчання і виховання, заважатимуть психологічній атмосфері єдності в колективі тощо. Безперечно, останній випадок вимагає відповідної педагогічної профілактики та корекції.

Результати дослідження. У статті виявлено сукупність педагогічних умов, а саме: створення навчально-виховного середовища, забезпечення інформаційно-комунікаційної бази, організація спортивно-масової роботи, самоформування інтересу до військової професії, сприяння здоровому способу життя, самовиховання патріотичних почуттів захисника Вітчизни, формування комунікативної взаємодії курсантів.

Висновки з даного дослідження. Розкрито першорядне значення спеціально організованої діяльності, спілкування і відносин у індивідуальному, груповому та взаємонавчанні й вихованні у процесі формування комунікативної взаємодії. Показано, що процес комунікативної взаємодії курсантів може бути визнано педагогічно доцільним, коли враховано його сутність і специфіку, сформовано суб'єкт-суб'єктне ставлення курсантів один до одного, а також до викладачів і командирів, створено педагогічні умови, за яких навчальна і виховна діяльність буде проходити найбільш успішно.

Таким чином, при формуванні комунікативної взаємодії курсантів військового закладу вищої освіти необхідно врахування усієї сукупності педагогічних умов, які забезпечують її ефективність.

Перспективи подальших розробок. Ефективність процесу формування комунікативної взаємодії у первинній професійній підготовці доцільно в подальшому підвищувати шляхом створення комунікативно сприятливого навчально-виховного середовища, вивчення індивідуальних та психологічних особливостей курсантів, а також досягнення високого рівня згуртованості курсантського колективу у військових закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

- Актуалізація ідей антропоцентризму в умовах реформування загальноосвітньої та вищої школи:* матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (2001). Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка.
- Балашова, С. П. (2021). До проблеми вивчення комунікативної сфери військовослужбовців строкової служби. *Збірник наукових праць Національного університету Оборони України. Питання педагогіки*, 4 (23), 99-103.
- Бойко, А. М. (1996). *Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації*: монографія. Полтава: ІЗМН.
- Бойко, А. М. (1991). *Теорія і методика формування виховуючих відносин у загальноосвітній школі*. Київ: Вища школа.
- Дисциплінарний статут Збройних Сил України.* (2024). Київ.
- Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України:* затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України від 01.12.2020 р. Взято з https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/12/Doktryna_rozvytku_viysovoho_liderstva_v_Zbroynykh_sylakh_Ukrainy_compressed.pdf
- Кравченко, І. В. (2023). Педагогічні основи формування навчально-виховних груп військового закладу вищої освіти. В кн. Т. М. Барболіна (Ред.), *Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів факультету комп'ютерних наук, математики, фізики та економіки* (с. 235-237). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Настанова з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України:* затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 27.04.18 р. № 173.
- Олійник, Л. В. (2006). Формування психолого-педагогічної компетентності майбутнього офіцера-зв'язківця: проблема визначення. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Педагогічні науки*, 4 (51), 89-96.
- Статут внутрішньої служби Збройних Сил України.* (2024). Київ: Алерта.
- Ягупов, В. В. (2020). *Педагогіка: навч. посіб. для студ. пед. спец. вищих навчальних закладів*. Київ: Либідь.

References

- Aktualizatsiia idei antropotsentryzmu v umovax peformuvannia zahalnoocvitnoi ta vyshchoi shkoly [Actualization of the ideas of anthropocentrism in the context of the reform of general education and higher education]: matepialy Vceukp. nauk.-ppakt. konf. (2001). Poltava: PNPU im. V. H. Kopolenka [in Ukrainian].*
- Balashova, C. P. (2021). Do pproblemy vyvchennia komunikatyvnoi cfepy viickovocluzhbovtiv ctpokovoi cluzhby [To the problem of studying the communicative sphere of military servicemen in military service]. *Zbirnyk naukovykh ppats Natsionalnoho univepcytetu Obopony Ukpainy. Pytannia pedahohiky [Collection of scientific papers of the National Defense University of Ukraine. Issues of pedagogy]*, 4 (23), 99-103 [in Ukrainian].
- Boiko, A. M. (1996). *Onovlena papadyhma vyxovannia: shliaxy pealizatsii [Updated educational paradigm: ways of implementation]: monohpafiia. Poltava: IZMN [in Ukrainian].*
- Boiko, A. M. (1991). *Teopiia i metodyka fopmuvannia vyxovuuiuchykh vidnocyn u zahalnoocvitnii shkoli [Theory and methodology of forming educational relationships in a comprehensive school]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].*
- Dystsyplinaryni statut Zbroinykh Syl Ukrainy [Disciplinary Statute of the Armed Forces of Ukraine]. (2024). Kyiv [in Ukrainian].*
- Doktryna rozvytku viiskovoho liderstva u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [Doctrine of military leadership development in the Armed Forces of Ukraine]: zatverdzhena nachalnykom Heneralnoho shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy vid 01.12.2020 r. Retrieved from https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/12/Doktryna_rozvytku_viyskovoho_liderstva_v_Zbroinykh_sylakh_Ukrainy_compressed.pdf [in Ukrainian].*
- Kravchenko, I. V. (2023). Pedahohichni osnovy formuvannia navchalno-vykhovnykh hrup viiskovoho zakladu vyshchoi osvity [Pedagogical foundations of the formation of educational groups of a military institution of higher education]. In T. M. Barbolina (Ed.), *Zbirnyk naukovykh prats vykladachiv, aspirantiv, mahistrantiv i studentiv fakultetu komp'iuternykh nauk, matematyky, fizyky ta ekonomiky [Collection of scientific papers by teachers, postgraduates, undergraduates and students of the Faculty of Computer Science, Mathematics, Physics and Economics]* (pp. 235-237). Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Nastanova z moralno-psykholohichnoho zabezpechennia pidhotovky ta zastosuvannia Zbroinykh Syl Ukrainy [Guidelines for the moral and psychological support of the training and deployment of the Armed Forces of Ukraine]: zatverdzhena nakazom Heneralnoho shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy vid 27.04.18 r. № 173 [in Ukrainian].*
- Oliinyk, L. V. (2006). Formuvannia psykholoho-pedahohichnoi kompetentnosti maibutnoho ofitsera-zv'iazkivtsia: problema vyznachennia [Formation of psychological and pedagogical competence of a future signal officer: the problem of definition]. *Zbirnyk naukovykh prats Poltavskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. H. Korolenka. Pedahohichni nauky [Collection of scientific works of Poltava State Pedagogical University named after V. G. Korolenko. Pedagogical Sciences]*, 4 (51), 89-96 [in Ukrainian].
- Statut vnutrishnoi sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy [Statute of the Internal Service of the Armed Forces of Ukraine]. (2024). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].*
- Yahupov, V. V. (2020). *Pedahohika [Pedagogy]: navch. posib. dlia stud. ped. spets. vyshchykh navchalnykh zakladiv. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].*

KRAVCHENKO A.

Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

COMPLEXITY OF PEDAGOGICAL CONDITIONS TO FORM COMMUNICATIVE INTERACTION AMONG THE CADETS OF MILITARY INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Introduction. In the article, the author presents a set of pedagogical conditions to form communicative interaction among the cadets of a military institution of higher education as an important component of forming a future professional officer. The article reveals meaning of the formed pedagogically appropriate comfortable military environment, the activity of commanders and teachers from the very beginning of primary military professional training. The emphasis is put on the importance of developing highly moral and nurturing relationships, which are based on the requirements of the combined military statutes of the Armed Forces of Ukraine and the regularity of the personality development of a military man. It has been determined that to form communicative interaction among the cadets of a military institution of higher education, the pedagogical conditions of the didactic process play a special role, since learning is one of the leading activities learners.

Aim is to show the pedagogical conditions to form communicative interaction among the cadets of a military institution of higher education.

Methods. The following research methods were used: theoretical ones i.e. analysis of scientific research presented in periodicals, systematization of scientific resources, analysis and synthesis of pedagogical science data, construction of educational pedagogical environment; a complex of empirical methods (including observation, analysis of documentation, written and oral survey) to study the cadet's personality, and to identify pedagogical conditions for communicative interaction, questionnaires, testing, pedagogical experiment, statistical methods, generalization and systematic approach.

Outcomes. Thus, based on scientific approaches to solving the problem of communicative interaction of the cadets of a military institution of higher education, the article clarifies a set of pedagogical conditions, which contributes to pedagogically appropriate and methodical balanced formation during the period of primary military professional training.

Conclusion. Therefore, when forming the communicative interaction among the cadets of a military institution of higher education, it is necessary to take into account the set of pedagogical conditions.

The article reveals a set of pedagogical conditions: creation of the educational environment with information and communication database, organization of sports and mass work, self-formation of interest in the military profession, promotion of a healthy lifestyle, self-education of patriotic feelings of a Defender of the Fatherland, formation of cadets' communicative interaction.

The importance of purposefully organized activities, communication and relationships in individual, group and mutual learning, and education in the process of forming communicative interaction have been revealed. It has been shown that the process of communicative interaction among the cadets can be recognized as pedagogically expedient, taking into account its essence and specificity, it has been formed the cadet subject-to-subject attitude to each other, as well as to teachers and commanders, objective and subjective conditions, in which educational activities will be most successful. The effectiveness of the process of formation of communicative interaction in primary professional training can be increased by creating a communicatively favourable educational environment, examining the individual and psychological characteristics of cadets, as well as achieving a high level of cohesion in the cadet team.

Key words: cadet, commander, teacher, communicative interaction, military institution of higher education, pedagogical condition

Стаття надійшла до редакції 12.02.2025 р.

УДК 37.091.12:005.336.2

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2025.35.331128](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2025.35.331128)

ІВАН КРАВЧЕНКО

ORCID: 0000-0001-6114-4591

МІЛЕНА ХИЖА

ORCID: 0009-0000-5130-1848

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розкриваються педагогічні погляди всесвітньовідомого чеського педагога Я.А.Коменського як основоположника теорії навчання, який запропонував систему освіти, організацію школи, а також відпрацював основні вимоги до учителя. Авторами проаналізовано педагогічну спадщину К.Д.Ушинського, який є автором багатьох праць з теорії педагогіки. Він вважав, що педагог – це особистість, яка постійно повинна перебувати у саморозвитку та самоудосконаленні і виконувати дві основні функції – навчати та виховувати. Акцентовано увагу на необхідності вивчення та запровадження педагогічного надбання В.О.Сухомлинського, який зробив значний внесок у педагогічну науку.

Ключові слова: вчитель, педагог, особистість, навчання, виховання, педагогічна майстерність, «Колесо життєвого балансу»

Актуальність проблеми. Сучасна освіта вимагає від педагогів не лише високих професійних знань, але й готовності адаптуватися до нових технологічних, соціальних та психологічних умов. Педагог сьогодні має багато функцій, від викладання до психологічної підтримки учнів. Це, в свою чергу, ставить нові вимоги до їх професійної діяльності. Враховуючи інноваційні технології, нові підходи до навчання та виховання, педагог повинен бути здатним адаптувати свої методи навчання до змінюваних умов. Також, баланс між професійною діяльністю та особистими інтересами є дуже важливим для підтримки фізичного та психологічного здоров'я вчителя. Таким чином, актуальність даної теми полягає в необхідності адаптації педагогічної професії до умов сучасного світу і вимагає від педагогів не лише професійних знань, а й готовності до постійного саморозвитку та психологічної стійкості.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Над проблемою педагогічної діяльності учителів працювали Я.А.Коменський як основоположник теорії навчання, який виклав у своїй роботі «Велика